

Ureditev, delovanje in poslovanje državnih tožilstev v stari Avstriji in prvi Jugoslaviji (1852-1941)

JELKA MELIK

Državno tožilstvo, ki je bilo uvedeno neposredno po revoluciji 1848, je z nastopom reakcionarnih sil zgubilo mnogo svojih pristojnosti, vendar ni bilo popolnoma odpravljen. Umakniti se je moralo izključno v kazenski postopek, pa tudi tam so mu bile odvzete številne naloge, nekatere za krajši, nekatere za daljši čas, prvotnega položaja pa ni doseglo vse do druge svetovne vojne. Po prvem zakonu o državnih tožilstvih,¹ takrat imenovanih "pravdnijah", iz leta 1850 je namreč njegova dejavnost segla kar na tri področja:² na civilno in kazensko sodstvo ter na področje upravljanja in splošne izboljšave pravosodja.³ Že Cesarski ukaz z dne 20. januarja 1852⁴ o omejitvi pristojnosti državnega pravdnništva je prinesel močno omejitev njihove pristojnosti. Predvsem je bil črtan paragraf 68 v petem poglavju z določbami, ki so dodeljevale pristojnost tožilstev v civilnih pravnih ter celotno šesto poglavje s paragrafi 70 do 83, kjer so bile našteje naloge tožilstev pri vodenju pravosodja in njihovem vplivu na enotnost sodne prakse. Sledil je cesarski patent o notranji ureditvi in opravljenem redu za sodišča z dne 3. maja 1853.⁵ Nadaljnji ukrep je bil zmanjšana vloga državnega pravdnništva v kazenskem postopku, ki ga je prinesel s cesarskim patentom z dne 29. julija 1853 vpeljeni novi "Red kazenske pravde" (Strafprozess-Ordnung)⁶. Vlogi državnih pravnih oziroma pravdnistev je bilo namenjeno predvsem tretje poglavje s paragrafi 29 do 36. Pri vsakem deželnem in okrožnem sodišču (Landes- und Kreisgerichte) je moral biti postavljen državni pravdnik (Staatsanwalt), pri vsaki "nadsodni" (višjem deželnem sodišču; Oberlandesgerichte) pa državni nadpravdnik (Ober-Staatsanwalt; višji državni pravdnik) s pomočniki.⁷ Državni pravdnik je imel dolžnost naznaniti "preiskovalni sodni" vsak pregrešek in hudodelstvo ter sprožiti preiskavo, vplivati na potek preiskave, po končani preiskavi pa predlagati, da se obtožbenca obtoži

oziroma postopek ustavi ali celo odstopi od obtožbe. Pri vseh ustnih končnih obravnavah je zastopal javno obtožbo, ki si prizadeva za javno, splošno varnost in zakonitost. Prav tako mu je bilo naloženo skrbeti za zakonitost v celotnem kazenskem postopku ter v primeru nezakonitih sodb vložiti prošnjo za presojo ali pritožbo na višje sodišče. Razen tega je bil dolžan nadzorovati preiskave glede prestopkov, ki so tekale pri okrajnih sodiščih. Skupaj s pravosodnim ministrom je nadzoroval tudi kaznilnice. Sestavljal je statistična in periodična poročila glede kazenskega pravosodja in kaznilnic za višjega deželnega pravdnika.⁸ Državni pravdniki so bili podrejeni in odgovorni državnemu nadpravdniku, leta pa pravosodnemu ministru.⁹ Državni pravdnik je imel nadzor in višje vodstvo nad vsemi državnimi pravniki, ki so spadali v območje višjega deželnega sodišča (nadsodnijo). Lahko se je namesto pristojnih državnih pravnikov udeležil kazenskega postopka, prevzel druga njihova opravila, ali pa določil za to drugega državnega pravdnika. Pripadala mu je tudi disciplinarna oblast nad vsem osebjem državnih pravdnistev v okolišju višjega sodišča. Imel je pravico do vpogleda v vse kazenske zadeve višjega sodišča in tudi možnost prisotnosti pri obravnavah, nikakor pa ni smel sodelovati pri glasovanju. Bil je zadolžen za statistična poročila, pa tudi za splošni pregled nad kazenskim pravosodjem in kaznilnicami. O tem je seznanjal pravosodnega ministra.¹⁰ Sodišča in državna pravdnništva so bila med seboj neodvisna.¹¹ Sodišča so morala v zakonsko določenih primerih pred odločitvami pridobiti mnenje državnih pravnikov, toda praviloma jih le-to ni obvezovalo niti v preiskavi niti pri razsojanju.¹² To zadnje določilo pove, da so bila tožilstva brez vsake stvarne moči. Njihova vloga in pomen sta bila, kljub načelnim določbam tretjega poglavja zakona, zgolj formalna. Tudi predpisi, ki so urejali kazenski postopek na prvi stopnji glede težjih kaznivih dejanj – hudodelstev ter pregreškov, ki so spadala v pristojnost okrožnih in deželnih sodišč, nam to le potrjujejo. Poglejmo nekaj podrobnosti: "Kakor je preiskovavna sodnija bodisi po govorici (glasu), po ova-

¹ RGBL 266/1950 (str. 1171).

² Več o tem glej: Jelka Melik, Uvedba državnih pravdnistev (tožilstev) po letu 1848, Arhivi XXIII, Ljubljana 2000, str. 47-51, in Emica Ogrizek, Sodstvo v letih 1848-1918, Pravo – zgodovina – arhivi, Ljubljana 2000, str. 159-160.

³ § 67.

⁴ RGB 27/1852 (str. 100).

⁵ RGB 81/1853 (str. 354).

⁶ RGB 51/1853.

⁷ Red kazenske pravde, § 29.

⁸ Red kazenske pravde, § 30.

⁹ Red kazenske pravde, § 31.

¹⁰ Red kazenske pravde, § 32.

¹¹ Red kazenske pravde, § 34.

¹² Red kazenske pravde, § 35, 36.

di ali po lastni zasledbi zvedla za kako hudodelstvo ali za kak pregrešek, ki se po službeni dolžnosti preiskuje, je ona dolžna, precizno preiskovanje začeti... ne čakaje nasvetov državnega pravdnika..."¹³ Pri okrajnih sodiščih so se preiskave praviloma opravile brez udeležbe državnih pravdnikov.¹⁴ V primerih kaznivih dejanj, ko so se preiskave opravljale pri okrožnih oziroma deželnih sodiščih, je imel preiskovalni sodnik dolžnost "kolikor mogoče soglasno z državnim pravdnikom delati, in torej, kadar ni nevarnosti odlašanja, nič važnega popred storiti, dokler ni svojega sklepa državnemu pravdniku vediti dal..."¹⁵ Poizvedbe so vodila sodišča.¹⁶ Po sklenjeni preiskavi so bili spisi predloženi okrožnemu oziroma deželnemu sodišču in ne državnemu pravdniku. Najpomembnejše pa je bilo, da pobuda za pregon ni bila v rokah državnih pravdnikov.

Novemu stanju je sledil spremenjen poslovnik za državna pravdnikstva, ki ga je z ukazom izdalo pravosodno ministrstvo 3. avgusta 1854.¹⁷ "Predpisi za notranjo uredbo in opravilski red pri državnih pravdnijah" (kot se je poslovnik imenoval) so v § 1 poudarjali, da veljajo praviloma tudi za državna pravdnikstva oziroma pravdnije določbe sodnega poslovnika, če seveda ni z določbami poslovnika državnih pravdnistev, zakona o kazenskem postopku (kazenski pravdi) in opravnega reda za kazenska sodišča¹⁸ določeno kaj drugega. Ne bomo navajali posameznih predpisov, temveč le tiste, ki so pomembnejši za delo v arhivih. Takšna je predvsem določba, da je le nadpravdnike imenoval cesar, vse druge pa pravosodni minister.¹⁹ Državni nadpravdniki so praviloma zaprisegli pred ministrom, državni pravdniki pred nadpravdniki, namestniki pa praviloma pred neposredno nadrejenimi.²⁰ Pri ministru za pravosodje so se vodili tudi "izkazi čez stan osebja vseh državnih nadpravdnikov, državnih pravdnikov in substitutov". Vsak nadpravdnik je moral imeti take "izkaze" o vseh državnih pravdnikih in njihovih namestnikih na svojem območju, državni pravdnik pa glede svojih namestnikov.²¹ V poslovníku je bila točneje opredeljena hierarhična struktura pravdnistev. Disciplinska oblast nad vsemi uradniki državnih pravdnistev je pripadala pravosodnemu ministru. Nad nadpravdnikom jo je izvajal neposredno, nad nižjimi uradniki pa posredno prek državnega nadpravdnika.²² Uradniki državnih pravdnistev

so bili podrejeni višjim. Dolžni so bili izpolnjevati njihove ukaze ter jim dajati pojasnila in odgovore.²³ Državna pravdnikstva so morala vsako leto do 31. januarja sestaviti poročila o opravljenem delu, tako imenovane "opravilske izkaze". Državni nadpravdnik je na podlagi teh poročil sestavil skupno poročilo in ga skupaj z "opravnim izkazom" svojega pravdnikstva predložiti ministru za pravosodje.²⁴ Pomembne so tiste določbe opravnega reda, ki nam kažejo, kako je bilo urejeno pisarniško poslovanje pravdnistev: "Spisi, kateri se imajo hraniti pri državni pravdnici, se morajo v njeni registraturi po sledečih razdelkih ločiti; I. Postave in ukazi; II. Službene reči, tudi spisi, ki se tičejo uredskega poslopa in pohišja; III. Kazenske zadeve; IV. Občasni izkazi in tabele; V. Ječe. Izročeno je pa sprevidnosti slednjega državnega nadpravdnika in pravdnika, ali hoče število rezdelkov pomnožiti, in zlasti glede na kazenske zadeve s več podrazdelkov napraviti."²⁵

V šestdesetih letih je uvedbi ustave in večanju političnih pravic sledila tudi nova ureditev kazenskega postopka. Novi zakon o kazenskem postopku, tako imenovani "Kazenskopravdni red" z dne 23. maja leta 1873,²⁶ je prinesel nove zadolžitve in novo vlogo državnim pravdnikstvom. Zakon o kazenskem postopku je vseboval določbe o državnem pravdnikstvu predvsem v tretjem poglavju v paragrafih 29 do 37. Državno pravdnikstvo (Staatsanwaltschaft) je bil državni organ, ki je v kazenskem postopku ščitil interes države.²⁷ Njegova naloga je bila predvsem pregon kaznivih dejanj, ki so se preganjala po uradni dolžnosti. Skrbeti je moral za uporabo primernih sredstev za ugotovitev resnice in za zakonitost postopka. Pristojen je bil torej, da je storil vse potrebno za odkritje kaznivega dejanja in nato odredil uvodne poizvedbe, zahteval preiskavo, vložil obtožnico in zastopal obtožbo ter vlagal redna in izredna pravna sredstva.²⁸ Najpomembnejša je bila vloga v kazenskem postopku na prvi stopnji. Pri državnih pravdnikstvih so se zbirala sporočila o storjenih kaznivih dejanjih (najtežjih hudodelstvih in lažjih pregreških). K njim so prihajala tako naznanila javnih oblastev in uradov kot tudi ovadbe posameznikov; te so dobivali neposredno ali pa prek preiskovalnih sodnikov, okrajnih sodnikov ali varnostnih oblastev. Državni pravdnik je dal pobudo za uvodne poizvedbe, katerih namen je bil zbrati podatke o domnevno storjenem kaznivem dejanju, ki se je

¹³ Red kazenske pravde, § 61.

¹⁴ Red kazenske pravde, § 62.

¹⁵ Red kazenske pravde, § 63.

¹⁶ Red kazenske pravde, §§ 66 ss.

¹⁷ RGB 201/1854.

¹⁸ RGB 165/1854.

¹⁹ § 3 opravnega reda.

²⁰ § 7 opravnega reda.

²¹ § 8 opravnega reda.

²² § 14 opravnega reda.

²³ § 17 opravnega reda.

²⁴ §§ 22-24 opravnega reda.

²⁵ § 36 opravnega reda.

²⁶ Državni zakonik, št. 119/1873.

²⁷ Kazenskopravdni red, § 30.

²⁸ Kazenskopravdni red, § 34.

preganjalo po uradni dolžnosti, vendar jih ni opravljal sam, temveč prek preiskovalnega sodnika, okrajnega sodišča ali varnostnih organov. Po končanih poizvedbah je državni pravdnik, če je menil, da je treba, uvedel kazenski postopek, dal predlog za preiskavo ali pa je takoj vložil obtožnico.²⁹ V preiskavi je imel državni pravdnik le pravico predlagati preiskovalna dejanja. V sporih med njim in preiskovalnim sodnikom pa je odločal poseben organ – svetovalna zbornica.³⁰ Po zaključeni preiskavi, če je ni bilo pa takoj po opravljenih poizvedbah, je državni pravdnik podal sodišču predlog, naj se zoper obdolženca zaradi kaznivega dejanja opravi glavna obravnava in izda sodba (obtožnica). Državni pravdnik je bil nato navzoč na glavni obravnavi. V končnih govorih strank je imel prvo, nikakor pa ne zadnje besede. Predlogi državnega pravdnika so sodišče vezali tako, da ni moglo spoznati obtoženca za krivega dejanja, na katero obtožba ni bila imeti prvotno naperjena niti pozneje razširjena.³¹

Sama organizacija državnega pravdnništva pa se ni bistveno spremenila. Še vedno se je ujemala z organizacijo sodišč. Pri zbornih sodiščih prve stopnje je bil postavljen državni pravdnik, pri zbornih sodiščih druge stopnje višji državni pravdnik in pri vrhovnem sodišču generalni prokurator oziroma vrhovni državni pravdnik (odvetnik), vsak z določenim številom namestnikov, ki so imeli "pravico do vseh njegovih uradnih dejanj".³² Pri okrajnih sodiščih so opravila državnega pravdnika izvajali: uradniki državnega pravdnništva pri zbornih sodiščih prve stopnje; uradniki političnih in policijskih oblastev ali posebej imenovani "državnopravdniški opravitelji" in njihovi namestniki.³³ Ti organi so bili podrejeni državnemu pravdniku pri zbornem sodišču prve stopnje, izpolnjevati so morali njegova navodila ter mu vsak mesec poročati o svojem delu.³⁴ Državni pravdniki pri zbornih sodiščih prve stopnje so bili podrejeni višjim državnim pravdnikom, izpolnjevati so morali njihova navodila ter mesečno poročati o rešenih in tekočih kazenskih zadevah.³⁵ Višji državni pravdnik in generalni prokurator sta bila neposredno podrejena justičnemu ministru. Vsako leto sta mu poročala o zaključenih in tekočih kazenskih zadevah, o stanju v pravosodju, o napakah pri njegovem izvrševanju in nepravilnostih v zakonodaji.³⁶ Vsi državni pravdniki so bili

neodvisni od sodišč, pri katerih so bili postavljeni.³⁷

Leta 1897 so dobila državna pravdnništva tudi nov poslovnik, in sicer z "Ukazom pravosodnega ministrstva, s katerim se izdajajo dopolnilne določbe o opravljenem ravnanju pri državnih pravdnistvih".³⁸ Poleg določb tega poslovnika so državna pravdnništva smiselno uporabljala tudi določila sodnega poslovnika z dne 5. maja 1897.³⁹ Poslovanje z dokumentarnim gradivom je bilo pri državnih pravdnistvih zelo podobno pisarniškem poslovanju sodišč. Vodili so tri vpisnike: "St" za prejeta naznanila, "Ss" za tiskovne zadeve in "Nst" za vsa ostala opravila. V prva dva vpisnika so vpisovali kazenske zadeve in sicer splošne v prvega in tiskovne kazenske primere v drugega. V tretji vpisnik pa so vpisovali vse drugo. Tako so v ta vpisnik spadale na primer zadeve kaznilnic.⁴⁰ Predpisan je bil tudi "predsedništveni dnevnik" za vse "predsedništvene stvari". Sem so spadale: "1. Normalije; 2. zakonodavstvene stvari (predlogi in mnenja v stvareh zakonodavstva ali v stvareh pravosodne uprave); 3. splošna ukazila predpostavljanih oblastev, in pa razpise o obravnavanju posameznih kazenskih primerov; 4. osebne stvari uradnikov, slug, pisarniških praktikantov, pisarniških pomočnikov, pomožnih slug in državno-pravdniskih poslovavcev... 5. stvari vojaške službe; 6. disciplinarne stvari uradniškega osebja in slug; 7. upokojitve in stvari milosti; 8. uradne preiskave državnih pravdnistev in njih rešitev; 9. občasni (perijodični) izkazi in poročila z všteti statističnimi izkazi".⁴¹

Zanimivo je, da do konca Habsburške monarhije državna pravdnništva niso dobila več samostojnega zakona. Njihovo delovanje, sestavo in organizacijo je urejal le kazenski procesni zakon. Državno tožilstvo je bilo od sodišč neodvisen državni organ (justičnopravno oblastvo). Državni pravdniki so bili na Slovenskem pred prvo svetovno vojno v Mariboru, Celju, Ljubljani, Novem mestu ter v Trstu in Gorici. V Trstu je bil tudi nadpravdnik ali višji državni pravdnik.

Vsi avstrijski predpisi, ki so urejali organizacijo, delovanje in poslovanje državnih pravdnistev, so na Slovenskem veljali več kot desetletje tudi v novi državi. Spremenila se je le organizacija države. Leta 1918 je na jugoslovanskem delu slovenskega ozemlja funkcijo pravosodnega ministrstva prevzelo Poverjeništvo za pravosodje, ki je bilo odpravljen 1. septembra

²⁹ Kazenskopravdni red, §§ 84-90.

³⁰ Kazenskopravdni red, §§ 96, 97.

³¹ Glej Jelka Melik, *Kazensko sodstvo na Slovenskem 1919-1929*, Ljubljana 1994, str. 55-58.

³² Kazenskopravdni red, § 29.

³³ Izvršilni predpis za kazenskopravdni red, § 87, Državni zakonik, 152/1873.

³⁴ Kazenskopravdni red § 448.

³⁵ Kazenskopravdni red §§ 30, 31.

³⁶ Kazenskopravdni red §§ 30, 37.

³⁷ Kazenskopravdni red § 30.

³⁸ Državni zakonik 43/1897.

³⁹ Državni zakonik 41/1897.

⁴⁰ § 4.

⁴¹ § 3.

1921.⁴² Njegove posle je prevzel Oddelek ministrstva pravde v Ljubljani, ki je bil popolnoma odvisen od ministrstva v Beogradu in je deloval od 16. septembra 1921 do 15. julija 1924,⁴³ ko je bil ukinjen tudi ta. Ob nastanku Države SHS so Slovencem manjkale vse višje sodne stopnje, na Koroškem celo zborni sodišče prve stopnje. Z naredbo narodne vlade z dne 14. novembra 1918⁴⁴ je bilo ustanovljeno Višje deželno sodišče v Ljubljani, ki je začelo poslovati že 1. decembra 1918. Določeno je bilo tudi, da v Sloveniji v kazenskih in civilnih zadevah veljata le dve stopnji. Višje deželno sodišče je prevzelo funkcijo avstrijskega vrhovnega sodišča. S kraljevo odredbo z dne 28. novembra 1919,⁴⁵ ki jo je pozneje nadomestil Zakon o začasnih ureditvah zadnje sodne stopnje za krajine v področju višjih deželnih sodišč v Splitu in Ljubljani, z dne 30. januarja 1922,⁴⁶ pa je bila znova uvedena tretja stopnja. Pristojnost stola sedmorice v Zagrebu se je začasno razširila na tiste pokrajine "kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev, v katerih so organi sodstva organizirani po zakonih stare Avstrije". V ta namen je bil začasno ustanovljen poseben oddelek, imenovan oddelek B, za katerega so veljali vsi zakoni, uredbe in drugi predpisi, ki so veljali za nekdanje vrhovno sodišče na Dunaju. Oddelek B je začel poslovati februarja 1920 in je, čeprav ustanovljen začasno, deloval vse do oktobra 1939.⁴⁷ Število zbornih sodišč je ostalo neizpremenjeno, prav tako tudi sedeži teh sodišč. Zaradi novih mej z Italijo, Avstrijo in Madžarsko pa se je zmanjšalo krajevno območje deželnega sodišča v Ljubljani in zvečalo krajevno področje okrožnega sodišča v Mariboru. V kraljevini SHS so torej obstajala državna pravdnitstva v Celju, Mariboru, Novem mestu in Ljubljani ter višje državno pravdnitstvo v Ljubljani. V prehodnem času, do 15. januarja 1920, je višje državno pravdnitstvo opravljalo tudi posle generalnega prokuratorja, in sicer v zadevah, v katerih je Višje deželno sodišče nastopalo kot kasacijsko sodišče.⁴⁸ S kraljevo odredbo z dne 28. novembra 1919⁴⁹ pa je bil pri novoustanovljenem oddelku B stola sedmorice postavljen vrhovni državni odvetnik. Njegove naloge so bile povsem enake tistim, ki jih je imel generalni prokurator pri nekdanjem vrhovnem in kasacijskem sodišču na Dunaju.⁵⁰ Naziv "vrhovni državni odvetnik", ki

ga je uvedla odredba, na slovenskem ni zaživel. Vseskozi se je tudi v uradnih dokumentih uporabljala le izraz vrhovni državni pravdnik oziroma vrhovno državno pravdnitstvo.⁵¹ Državni pravdniki so bili imenovani. V novi državi je sprva in le začasno imenovalo državne pravdnike Poverjenitstvo za pravosodje, pozneje pa je podobno kot v Avstriji, višje uradnike imenoval kralj, nižje pa pravosodno ministrstvo.

Leta 1929 je kraljevina Jugoslavija dobila nov, za vso državo enoten "Zakon o državnem tožilstvu".⁵² Določeno je bilo, da se ustanovijo državna tožilstva pri okrožnih in apelacijskih sodiščih ter pri kasacijskem sodišču. Pri okrajnih sodiščih je bilo mogoče postaviti posebne vršilce dolžnosti državnega tožilca.⁵³ V ta namen so se dotedanja državna pravdnitstva v območju deželnega sodišča v Ljubljani spremenila v državna tožilstva. Višje državno pravdnitstvo v Ljubljani se je spremenilo v višje državno tožilstvo. Vrhovno državno odvetništvo pri Stolu sedmorice, oddelku B v Zagrebu, se je preimenovalo v oddelek vrhovnega državnega tožilstva v Zagrebu in opravljalo svoje dotedanje posle, kasneje pa naj bi se ustanovilo eno kasacijsko sodišče za vso državo.⁵⁴ Do uvedbe zakona o sodnem kazenskem postopku so pri okrajnih sodiščih še ostali "opravitelji državnega pravdnitstva".⁵⁵ Dolžnost državnega tožilstva so opravljali pri okrožnih sodiščih državni tožilec, ki je državno tožilstvo vodil, in njegovi namestniki, pri apelacijskem sodišču višji državni tožilec in njegovi namestniki, pri kasacijskem sodišču pa vrhovni državni tožilec in njegovi namestniki. Število namestnikov je odredil pravosodni minister na predlog posameznih tožilcev.⁵⁶ Namestniki državnega tožilca, višjega državnega tožilca in vrhovnega državnega tožilca so poslovali kot njihovi zakoniti zastopniki ter so bili upravičeni opravljati vse njihove posle brez posebne naredbe ali pooblastitve.⁵⁷ Državni tožilec in višji državni tožilec sta imela pri vseh sodiščih svojega območja pravico sama prevzeti dolžnosti tožilca ali poveriti opravljanje kakemu drugemu članu tožilstva. Državne tožilce, višje državne tožilce in vrhovnega državnega tožilca ter njihove namestnike je z ukazom postavljala kralj na predlog pravosodnega ministra in v soglasju s predsednikom ministrskega sveta.⁵⁸ Vršilce dolžnosti pri okrajnih sodiščih pa je postavljala pravosodni minister z uredbo. To dolžnost je lahko poveril komu

⁴² Uradni list deželne vlade za Slovenijo, št. 144/1921.

⁴³ Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 68/1924.

⁴⁴ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 11/1918-1919.

⁴⁵ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 177/1918-1919.

⁴⁶ Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 75/1922.

⁴⁷ AS, Vrhovno državno tožilstvo 1930-1941, škatla 1, (predsedstveni spisi).

⁴⁸ Naredba celokupne vlade o prehodni upravi; Ur. l., št. 11/1918-19. Kraljeva odredba z dne 28. novembra 1919; Ur. l., št. 177/1918-19.

⁴⁹ Ur. l. št. 177/1918-1919.

⁵⁰ Člen 4.

⁵¹ Vrhovni državni odvetnik naj bi po zahtevi 8. člena odredbe začel delo 15. januarja 1920.

⁵² Zakon o državnem tožilstvu, Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 38/29.

⁵³ § 1 zakona o državnem tožilstvu.

⁵⁴ § 22 zakona o državnem tožilstvu.

⁵⁵ § 25 zakona o državnem tožilstvu.

⁵⁶ § 2 zakona o državnem tožilstvu.

⁵⁷ § 10 zakona o državnem tožilstvu.

⁵⁸ § 8 zakona o državnem tožilstvu.

izmed sodnih pristavov, sodniških pripravnikov ali celo komu izmed sodnega administrativnega osebja.⁵⁹ Organizacija tožilstva je bila enovita in hierarhična. Splošni vrhovni nadzor nad vsemi državnimi tožilstvi v državi je imel pravosodni minister, ta pa je imel hkrati tudi neposredno nadzorstvo nad vrhovnim in višjim državnim tožilstvom. Višji državni tožilec je opravljal neposreden nadzor nad državnimi tožilstvi pri okrožnih sodiščih svojega območja, ti pa nad vršilci dolžnosti državnega tožilca pri okrajnih sodiščih v svojem območju.⁶⁰ Nadzorstvena pravica je obsegala skrb za pravilno izvrševanje poslov, izpolnjevanje dolžnosti, odpravo napak in obveščanje oblastev, ki so bila pristojna izdajati potrebne naredbes.⁶¹ V ta namen so smeli dajati opomine in pismene ukore.⁶² Krajevna pristojnost državnih tožilstev je ustrezala pristojnosti sodišč, pri katerih so bila ustanovljena.⁶³ V nujnih primerih je bil tudi nepristojni državni tožilec dolžan opraviti potrebna dejanja.⁶⁴ Spore o pristojnosti med državnimi tožilci je reševal višji državni tožilec, med državnimi tožilci z območja različnih apelacijskih sodišč pa vrhovni državni tožilec.⁶⁵ Državnim tožilstvom so morali pomagati pri delu vsi državni in samoupravni oblastni organi. V nujnih primerih je imelo državno tožilstvo možnost poklicati celo oboroženo silo.⁶⁶

Delovanje državnega tožilstva v kazenskem postopku je določal "Zakon o sodnem kazenskem postopanju za kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev" z dne 16. februarja 1929.⁶⁷ Državni tožilec je bil dolžan sprožiti kazenski postopek, kadar je bilo storjeno kaznivo dejanje. Veljalo je torej legalitetno načelo. Zakon navaja dve izjemi od tega pravila: kadar dejanje po prepričanju tožilstva ni bilo kaznivo dejanje ali če ni bilo zadostnih dokazov.⁶⁸ Državni tožilec pri okrožnem sodišču je bil dolžan: predlagati poizvedbe in preiskavo; vložiti in zastopati obtožnico. Pri državnem tožilcu so se zbirala sporočila o storjenih kaznivih dejanjih, ki so se preganjala po uradni dolžnosti. Vsa oblastva (pa tudi njihovi organi) so bila dolžna takoj naznaniti pristojnemu državnemu tožilcu kazniva dejanja, za katera so na kakršenkoli način zvedeli.⁶⁹ Ovadbo so lahko podale tudi druge osebe (pismeno ali ustno). Naznanilo so morali sprejeti tudi preiskovalni sodnik, okrajni sodnik in policijska oblast-

va in jih predati tožilstvu.⁷⁰ Državni tožilec je moral ovadbe kaznivih dejanj oceniti, ukreniti vse za ohranitev sledov ter zbrati vse potrebno za odkritje storilca.⁷¹ Poizvedbe so, na zahtevo državnega tožilca, opravljali: preiskovalni sodnik, okrajno sodišče ali (in) policijsko oblastvo. Po opravljenih poizvedbah je državni tožilec ocenil, ali obstajajo razlogi za kazenski postopek zoper določeno osebo. Če se je zanj odločil, je podal predlog za uvedbo preiskave, ali pa je takoj vložil obtožnico. V nasprotnem primeru je s kratko obrazložitvijo zavrnil naznanilo.⁷² Preiskava je bila obvezna le pri najhujših kaznivih dejanjih, "zločinstvih", pri katerih je bila zagrožena smrtna kazen ali kazen dosmrtna "robije". Namen preiskave je bil predvsem toliko sodno razbistriti in razjasniti zadevo, kolikor je bilo to potrebno za odločitev, ali osumljeno osebo obtožiti ali postopanje zoper njo ustaviti.⁷³ Ugotoviti je bilo treba storilca, udeleženca, raziskati dejanje ter zbrati in zavarovati dokaze.⁷⁴ Ob predlogu je moral državni tožilec vročiti preiskovalnemu sodniku naznanilo kaznivega dejanja, dokazila in spise o morebitnih poizvedbah. Kadar se preiskovalni sodnik ni strinjal s tožilčevim predlogom ali pa je to zahteval obdolženec, je o uvedbi preiskave odločilo sodišče (senat trojice). Po uvedbi preiskave je deloval preiskovalni sodnik po uradni dolžnosti in je moral opraviti vsa potrebna preiskovalna dejanja.⁷⁵ Tožilec je imel pravico dajati predloge, ki pa jih preiskovalni sodnik ni bil dolžan sprejeti. V sporu je odločalo sodišče (senat trojice) z "rešitvijo".⁷⁶ Preiskava se je končala na dva načina: z ustavitvijo ali s sklenitvijo: preiskovalni sodnik je ustavil preiskavo z rešitvijo, če je tožilec umaknil zahtevek za pregon, ali pa po končani preiskavi izjavil, da ni podlage za nadaljnji pregon. Proti volji tožilca je ustavilo preiskavo sodišče (senat trojice). Po sklenitvi preiskave je preiskovalni sodnik vročil spise državnemu tožilcu, ta pa je moral v osmih dneh podati predlog za dopolnitev preiskave, ali pa vložiti obtožnico. Tožilec je vložil, če se je vršila preiskava, preiskovalnemu sodniku, sicer pa predsedniku senata, obtožnico – predlog, naj se zoper obdolženca zaradi kaznivega dejanja opravi glavna obravnava in izda sodba.⁷⁷ Na glavni obravnavi je državni tožilec zastopal obtožbo. Tožilec je smel tudi v končnem govoru izpremeniti obtožbo, tako glede krivde kot tudi glede ocene kaznivega dejanja in kazni. Smel je tudi odstopiti od obtožbe. Predmet sodbe je bil obto-

59 § 1 zakona o državnem tožilstvu.

60 § 14 zakona o državnem tožilstvu.

61 § 15 zakona o državnem tožilstvu.

62 § 16 zakona o državnem tožilstvu.

63 § 4 zakona o državnem tožilstvu.

64 § 45 zakona o državnem tožilstvu.

65 § 46 zakona o sodnem kazenskem postopanju.

66 § 6 zakona o državnem tožilstvu.

67 Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 109/1929.

68 § 44 zakona o sodnem kazenskem postopanju.

69 § 89 sodnega kazenskega postopnika.

70 § 91 sodnega kazenskega postopnika.

71 § 91 sodnega kazenskega postopnika.

72 § 96 sodnega kazenskega postopnika.

73 § 97 sodnega kazenskega postopnika.

74 § 100 sodnega kazenskega postopnika.

75 § 100 sodnega kazenskega postopnika.

76 § 101 sodnega kazenskega postopnika.

77 § 203 sodnega kazenskega postopnika.

ženec in tisto njegovo dejanje, ki je bilo predmet obtožbe. Sodišče je bilo vezano na tožilčeve predloge tako, da ni moglo izreči, da je obtoženec kriv dejanja na katero obtožba ni bila niti prvotno naperjena niti kasneje na glavni obravnavi razširjena. Tožilčevi predlogi pa sodišča niso vezali niti pri pravni oceni dejanja niti pri odmeri kazni.

Državni tožilec je bil pristojen tudi "pretresati spise okrajnega sodišča" ob predloženem pravnem sredstvu, sodelovati pri postopanju okrajnih sodišč, uporabiti pravna sredstva zoper nezakonite sodne odločbe ter skrbeti za odpravo nepravilnosti in zavlačevanja v postopku.⁷⁸ Višji državni tožilec je bil po določbah zakona o sodnem kazenskem postopanju poklican sodelovati pri postopanju pred apelacijskim sodiščem, vrhovni državni tožilec pa pred kasacijskim sodiščem.⁷⁹ Vrhovni državni tožilec je lahko podal zahtevo za zaščito zakona zoper pravnomočne odločbe in postopke po uradni dolžnosti ali po nalogu pravosodnega ministra. V ta namen so bili državni tožilci dolžni sporočati višjemu državnemu tožilcu vse primere, le-ta pa jih je, po svoji presoji, predal naprej vrhovnemu državnemu tožilcu.⁸⁰

Poslovanje tožilstev je urejala Uredba Ministrstva pravde o poslovnem redu za državno tožilstvo z dne 21. novembra 1929.⁸¹ Poslovnik je predpisal vpisnike kot evidence dokumentarnega gradiva. Vse zadeve, ki so prihajale pred državna tožilstva, je predpis razdelil na dve veliki skupini, in sicer na "starejšinske" in kazenske zadeve.⁸² "Starejšinske" zadeve so se vpisovale v vpisnik "Ks". Med temi so bila navodila in naredbi višjih oblastev; predlogi in mnenja o zakonodajnih zadevah ali pravosodni upravi; osebne zadeve uradnikov in uslužbencev; disciplinske zadeve uradnikov in uslužbencev ter občasna poročila in popisi.⁸³ Zadeve "zaupnega značaja" so morali vpisovati v vpisnik "Kp".⁸⁴ Kazenske zadeve so vpisovali v vpisnik "Kk", ostale zadeve v splošni vpisnik "Kps".⁸⁵ Za obtožnice, ki jih je državno tožilstvo izročilo sodišču je bila pisarna dolžna voditi vpisnik "Kt".⁸⁶ Poleg vpisnikov so državna tožilstva vodila tudi imenike in druge pomožne evidence. Poročila o delu so morala nositi oznako "Ki" in "Kgd".

Ob koncu prve Jugoslavije je bilo na Slovenskem pet državnih tožilstev, in sicer v Celju, Ljubljani, Novem mestu, v Mariboru ter v Murski Soboti, višje državno tožilstvo v Ljubljani in ob preselitvi najvišje sodne stopnje tudi vrhovno državno tožilstvo v Ljubljani.⁸⁷

Državna tožilstva so se torej vso avstrijsko in jugoslovansko dobo spreminjala in sicer močno v začetku in zelo malo na koncu. Veljave, ki jo je prinesla revolucija leta 1848 niso več dosegla. Ponoven dvig jim je prinesla šele nova revolucija skoraj sto let pozneje.

SUMMARY

STRUCTURE, OPERATION, AND ADMINISTRATION OF STATE PROSECUTION IN AUSTRIAN MONARCHY AND THE FIRST YUGOSLAVIA (1852-1941)

When reactionary forces came to power, the State Prosecution, introduced immediately after the Revolution of 1848, was deprived of its numerous responsibilities and competences but was not completely abolished. Its responsibilities were restricted to penal proceedings only, there, as well, its numerous tasks were taken away, some for a longer and the other for a shorter period. The importance, which the Revolution of 1848 placed on it, was not achieved. A resumed rise of the State Prosecution could be seen almost hundred years later with a new revolution.

⁷⁸ § 39 zakona o sodnem kazenskem postopanju.

⁷⁹ §§ 40, 41 zakona o sodnem kazenskem postopanju.

⁸⁰ § 41 zakona o sodnem kazenskem postopanju

⁸¹ Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 10/1929.

⁸² § 55 poslovnega reda za državno tožilstvo.

⁸³ § 57 poslovnega reda za državno tožilstvo.

⁸⁴ § 56 poslovnega reda za državno tožilstvo.

⁸⁵ § 58 poslovnega reda za državno tožilstvo.

⁸⁶ § 61 poslovnega reda za državno tožilstvo.

⁸⁷ Več o tem glej: Jelka Melik, V imenu Njegovega Veličanstva Kralja, Ljubljana 2000, str. 37-39.